

Taksidermisten som ble skulptør

I Danmark bor Erling Mørch. Han er utdannet taksidermist, og er en av de dyktigste i Norden til å lage monterte fugler. Fra å arbeide med døde fugler og skinn, har han byttet til å forme fugler av tykke, rustbehandlede stålplater. På nært hold kan fuglene kanskje se ut som en samling metallbiter, men helhetsinntrykket er særdeles livaktige kunstverk av fugler de fleste kjenner. Fuglevennen møtte Erling på hans hjemsted forrige høst.

Fotografier s. 20-25 der annet ikke er nevnt: Roar Solheim.

Hvordan startet din interesse for fugl?

Den startet da jeg var omkring 11-12 år gammel. Jeg samlet på fjær og gevirer, og en dag fikk vi besøk av en jeger. Han hadde med seg en fasan som jeg fikk. Jeg ville gjerne ha den utstoppet, og min far fant en konservator som kunne gjøre det arbeidet. Etter nesten et helt år kom fuglen tilbake. Jeg syntes den så rett og slett helt forferdelig ut, og tok den med til en nabo som var jaktjournalist. Han syntes imidlertid at fuglen så fin ut, så jeg forsto at han ikke hadde begreper om hvordan en fasan skulle se ut. Jeg sa til mine foreldre at dette ville jeg selv gjøre i fremtiden, men det syntes de ikke var noen god ide. Heldigvis hadde jeg en forståelsesfull onkel som lot meg bruke hans sommerhus til utstoppingsarbeid. Det fantes en bok om utstopping som jeg leste. Gjennom en venn fikk jeg kontakt med en annen person som kunne litt om utstopping, så jeg fikk litt veiledning om hvordan en fugl skulle flås.

Etter hvert fant jeg ut hvordan utstopping skulle gjøres. Hjemme hos en annen kammerat fikk vi arbeide i et kjellerrom, og etter en tid hadde vi stoppet ut en del fugler som vi solgte. For min andel kjøpte jeg verktøy som jeg trengte.

Erling med sin skulptur av en havørn i flukt. Alle hans skulpturer er laget i naturtro størrelse.

Da jeg var 15 år dukket det opp en profesjonell konservator i Århus, og han ville gjerne ha meg til å hjelpe seg. Jeg monterte fugler for ham et halvt års tid, og ble betalt for arbeidet. I 1975 ble det startet en helt ny konservator-utdannelse i Danmark, og så begynte jeg på den. Tre år senere fikk jeg lærlingplass. Totalt varte utdannelsen i fire år, hvoretter jeg sammen med tre andre ble autorisert som konservator.

Hvordan startet arbeidet ditt med å lage fugleøyne?

Jeg var ansatt som konservator på Naturhistorisk Museum i Århus i ti år. Da vi begynte å lage montasjer for konkurranser, så var det alltid en viss panikk for å finne glassøyne som var riktige til de forskjellige fugleartene. Som regel stemte ikke fargen eller pupillstørrelse. Så jeg begynte å arbeide med å lage maskiner som kunne presse ut øyne i akrylplast. Men de fleste taksidermistene ville kjøpe ferdige øyne, og ikke selve maskinene. Dermed endte jeg med å lage ferdig malte øyne selv. Jeg måtte utvikle en teknikk for å male øynene. Det måtte gå raskt fordi jeg måtte male mange øyne på en gang. Jeg fikk laget en type plater hvor 130 øyne kunne males samtidig. Øynene ble plassert på et lysbord, og ved hjelp av matriser med hull kunne øynene sprøytemales. Kunsten er å ha riktig trykk under sprøytemalingen, og å bruke lysekte farger.

Mens han var ansatt som taksidermist ved Århus museum, begynte Erling Mørch å utvikle fugleøyne som var tro mot fuglenes utseende. Her er hans spesialøyne for horndykker, tjeld og svartspett.

Hva er en taksidermist?

En taksidermist er en person som monterer døde dyr slik at de ser levende ut. Mange kjenner kanskje bedre de eldre betegnelsene *utstopper* eller *preparant*, men disse brukes ikke i yrkesbeskrivelsene lenger. På engelsk snakker man om faget *taxidermy* og utøveren som *taxidermist*. Ordet taksidermi er sammensatt av taksi og dermi, begge fra de greske ordene *táxis* og *dérma*, som kan oversettes med bevegelse og hud. Bare tenk på ordet taxi i betydningen drosje. Kort og godt innebærer taksidermi det å gi huder og skinn bevegelse, eller med andre ord å gi nytt liv til døde dyr.

Prosessen med å flå og rens et dødt dyr, og å sette inn en kunstig kropp i skinnen, kalles å *montere* dyret. *Utstopping* brukes ikke lenger faglig. Det var kanskje en mer riktig betegnelse for 100 år siden eller for den tid, da dyreskinn ofte kunne bli «stoppet ut» ved at de ble fylt med treull, bomull eller endatil sagflis.

På dansk og svensk kalles en *taksidermist* for *konservator*. Dette gir

I 2006 prydet Erling Mørchs monterte grønlandsjaktfalk forsiden av det amerikanske taksidermist-tidsskriftet Breakthrough. Fuglen er utstilt på Århus museum.

lett opphav til forvirring i forhold til norsk språk. Hos oss er nemlig *konservator* en tittel på en person som er ansvarlig for å ivareta en museumssamling, mens en tilsvarende person i Sverige kalles en *intendent*.

Erling har et godt øye til skarvene, og har laget flere skulpturer som viser skarver i ulike positurer. Her er tre som var utstilt i Skagen nord i Danmark sommeren 2021.

Erlings fugleøyne var ettertraktet blant taksidermister, og han startet firmaet Europeyes. Men dette solgte han omkring 2008 til et tysk firma med kunstige dyreøyne som spesialitet. Som han selv forklarer: Når man har malt omkring en million øyne, så begynner man å bli lei.

Erling Mørch i 2003 på nordisk taksidermimesse med sine spesialøyne i akrylplast.

Samtidig med at jeg lagde fugleøyne drev jeg et eget konservatorfirma med 5-6 meget dyktige ansatte medarbeidere. Flere av dem vant internasjonale priser for sine arbeider. Men til slutt kom jeg til et punkt hvor det var for mye arbeid med å organisere et helt firma. Jeg følte at jeg alltid var på etterskudd med en eller annen oppgave, så til slutt var det en tidligere lærling som overtok konservatorbedriften. Da startet jeg med skulpturarbeidet, for noe måtte jeg jo holde på med.

Hvorfor akkurat rustne jernplater?

Jeg har en gammel kollega som arbeidet på naturhistorisk museum i Århus som illustratør. Han lager store skulpturer av husdyr i jern. Han ønsket meg velkommen for å se på hans arbeider, og å prøve sveiseverktøyet. Deretter ga han meg beskjed om å reise hjem igjen og forsøke å finne min egen stil for skulpturer, noe han var spent på å se resultatet av. De første forsøkene

var ikke spesielt gode, men jeg fortsatte med å lage fugler siden det er dem jeg kjenner best fra arbeidet som taksidermist.

Hvordan så din første skulptur ut? Var den like luftig som de du lager nå?

Nei, den første figuren jeg lagde var en høne, og den var en silhuett. Deretter lagde jeg en rapphøne. Som konservator var jeg altfor fokusert på at den skulle ha den hestekoformede flekken i brystet, men jeg fant fort ut at stålet var alt for hardt til å kunne få fram slike detaljer. Deretter forsøkte jeg å lage fuglene mer lik de jeg lager nå. De første syntes jeg ikke noe særlig om, men da jeg så på dem dagen etter begynte jeg å undres over hvorfor jeg ikke var tilfreds, for fuglene hadde jo noe ved seg som gjorde at jeg ikke ble lei av å se på dem. Når du lager en utstoppet fugl er du kanskje kjempefornøyd med resultatet når du er ferdig. Men når du ser den dagen etter, ser du

Utstillingen Birds in motion - Fugler i bevegelse ble først vist på Århus naturmuseum. Fuglene har senere blitt vist flere andre steder. Bildefaksimile fra Erlings brosjyre fra utstillingen.

Mye av sveise- og konstruksjonsarbeidet foretar Erling på utsiden av huset sitt. Det er litt grovre verktøy som behøves for å forme fuglene i stålplater enn når en død fugl skal monteres. Under til høyre en av Erlings lunder.

Isfuglen (over til venstre) er blant de mindre fuglene Erling har laget skulpturer av. Uglene (over til høyre) ruver mer i landskapet.

Den utdødde moa-fuglen på New Zealand inngår i Erlings neste skulpturprosjekt, Det var en gang. Nå er det utryddete fuglearter han vil rette fokus mot.

Foto: Erling, Morech.

plutselig mangler og feil, og etter et par uker synes du kanskje at arbeidet er helt elendig. Men når jeg lager en fugl av jern så kan jeg være i tvil, men når jeg ser på den neste dag så sier jeg til meg selv: "Ja, men SÅ dårlig er den da heller ikke". Og når det har gått to uker, synes jeg kanskje at skulpturen er helt riktig. Måten fuglen står på, hvordan den balanserer, det stemmer faktisk godt. Til og med når jeg ser igjen en av mine skulpturer etter et halvt eller et helt år, så kan jeg være riktig fornøyd med resultatet.

Bruker du mye tid på å observere fuglene ute?

Nei, jeg bruker faktisk mye mer tid på bildereferanser. Når jeg nå skal starte med å lage skulpturer av utdødde fugler, så er det skjelett-materiale jeg må forholde meg til. Ofte holder det med å betrakte én av artene i en slekt for å vite hvordan de andre beveger seg. Hvis du for eksempel har sett hvordan en krikkand beveger seg, så har den stor likhet i positurer og bevegelser med alle andre gressender. Hvis jeg skal lage en hønefugl, så kan jeg hente mye ut av positurer bare gjennom å betrakte vanlige høner.

Nå går det altså bare i jernskulpturer?

Ja, det er særdeles befriende. Jeg har ikke noen kunder som kommer og maser om preparater som de ønsker ferdige. Jeg har heller ikke noen jernplater som ruster vekk, ganske enkelt fordi de tykke platene SKAL være rustfarget.

Har du forsøkt å lage skulpturer av noen pattedyr?

Jeg har faktisk begynt å lage en hund, og jeg har en kunde som har bestilt en kronhjort i full størrelse som jeg håper å få laget til høsten.

Ligger det noe bestemt bak hvilke fuglearter du velger å lage skulpturer av?

Jeg går etter noe som er lett gjenkjennelig, og arter som de fleste kanskje kjenner. Mange vet hvordan en pelikan ser ut, men de fleste vil heller ha en skarv, siden den finnes over hele Danmark og de fleste kjenner til hvordan en skarv ser ut. Noen ønsker kanskje en storspove, en skjære eller en fasan. Jeg må også ha en forestilling om fuglens stilling i hodet før jeg starter. Jeg begynner ikke på en skulptur før det er på plass.

Hvor lenge arbeider du med en skulptur.

Noen dager går det hurtigere enn andre dager, men som regel jobber jeg bare intensivt i 2-3 timer hver dag.

Hva slags tilbakemeldinger har du fått på dine skulpturer?

Mange kunstnere er forundret over at jeg kan lage utstillinger og leie dem ut. De fleste kunstnere får jo ikke betalt for å stille ut sine arbeider, bare dersom de får solgt noen av arbeidene. Men skulpturene er jo noe annet enn bilder på en vegg. Det kan også fortelles mye mer om fuglens adferd og positurer fordi de er skulpturer.

Du har kalt utstillingen din «Birds in motion» - fugler i bevegelse. Er dette ett av poengene når du lager en skulptur av en fugl?

Da jeg først lagde denne utstillingen var poenget å vise hvordan fuglene utnytter vinden på forskjellige måter. Utstillingen startet på museet i Århus, og har siden vært flere andre steder. Dessverre ødela koronasituasjonen en del videre utstillingsplaner.

En flyvende albatross er en av Erling Mørchs største skulpturer.

Den neste utstillingen kommer til å hete: *Det var en gang*. Det skal ikke være en fortelling som man blir deprimerert av å se. Det dreier seg om noen feil, men folk visste dessverre ikke bedre den gang disse

fuglene ble utryddet. Både dronter og geirfugler ble jaktet fordi de var lett tilgjengelig kjøtt for sjøfolk. Men også spredning av rotter har gjort stor skade.